

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ ІЗ ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE INVESTIGATION OF VIOLATIONS OF SAFETY RULES DURING EXECUTION OF WORKS WITH HIGH DANGER

Спасенко К.О., к.ю.н.,
асистент кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена висвітленню проблем застосування новітніх технічних засобів у розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Звернено увагу на необхідність використання приладів GPS у процесі огляду місця події на ділянках відкритої місцевості в розслідуванні злочинних порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Особливо підкреслено значимість використання безпілотних літальних апаратів, що дасть змогу окреслити межі місця події, розташування техніки, виявити негативні обставини, що свідчать про інсценування порушення правил безпеки, прикриваючи інший злочин, приміром, розкрадання корупційного характеру. Застосування безпілотних літальних апаратів продиктоване легкістю управління, швидкістю фіксації інформації, а також якістю того масиву інформації, який можна зібрати за їх допомогою, особливо якщо це стосується розслідування порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Для повного сприйняття слідчим місця події в разі надходження інформації про нещасний випадок необхідно негайно повідомляти про зазначений факт органи Державної служби України з питань праці з метою завчасного вирішення питання про суб'єктний склад учасників, які мають брати участь в огляді місця події.

У процесі проведення огляду місця події одразу після повідомлення про нещасний випадок, що стався на виробництві, слідчий має сформулювати коло осіб, участь яких потрібні при детальному й об'єктивному проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Водночас у ситуації здійснення огляду місця події через деякий проміжок часу діяльність слідчого має бути спрямована на уточнення й перевірку даних, що містяться в протоколі відомчого огляду й у реконструкції уявної картини злочину на місці події на підставі інформації, що залишилась у матеріальній обстановці.

Ключові слова: криміналістична методика, порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, застосування технічних засобів, огляд місця події, початковий етап розслідування.

The article is devoted to the problems of application of the newest technical means at investigation of violations of safety rules during performance of works with the increased danger. Attention is drawn to the need to use GPS devices when inspecting the scene in open areas when investigating criminal violations of safety rules during high-risk work. The importance of using unmanned aerial vehicles is emphasized, which will make it possible to delineate the boundaries of the scene, the location of equipment, to identify negative circumstances that indicate the staging of security violations, covering another crime, such as theft of corruption. The use of unmanned aerial vehicles is dictated by the ease of control, the speed of recording information, as well as the quality of the array of information that can be collected with their help, especially when it comes to investigating violations of safety rules during high-hazard work. In order for the investigator to fully understand the scene when receiving information about the accident, it is necessary to immediately notify the bodies of the State Labor Service of Ukraine in order to resolve in advance the subject composition of the participants who should participate in the inspection.

When inspecting the scene immediately after the notification of the accident that occurred at work, the investigator must formulate the range of persons whose participation is required in the detailed and objective conduct of this investigative (search) action. At the same time, in the situation of inspecting the scene after some time, the investigator's activities should be aimed at clarifying and verifying the existing data contained in the departmental inspection protocol and in reconstructing the imaginary picture of the crime at the scene based on information left in the material situation.

Key words: forensic methodology, violation of safety rules during high-risk work, use of technical means, scene inspection, initial stage of investigation.

Реалії сьогодення свідчать, що реалізація права на належні й безпечні умови праці нерідко супроводжується порушенням правил охорони праці й безпеки виробництва, адже виконання робіт із підвищеною небезпекою здійснюється у складних умовах, що створює небезпеку для життя і здоров'я людей. У криміналістичній теорії тактика огляду місця події з використанням новітніх технічних засобів донині залишається малорозробленою.

Теоретичне підґрунтя наукової роботи становлять праці провідних вчених-криміналістів, серед яких Ю.П. Алєнін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, М.Й. Вільгушинський, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.А. Журавель, І.І. Когутич, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, М.А. Погорєцький, Р.Л. Степанюк, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. У роботах Л.Г. Бородюгова, М.О. Григор'євої, Г.С. Крайника, І.О. Кучеркова, В.В. Пивоварова, О.В. Таран простежується звернення до проблем розслідування злочинних порушень правил безпеки праці. Незважаючи на значні здобутки щодо наукових розробок окресленої проблематики, багато питань потребують подальшого дослідження.

Варто зазначити, що огляд місця події є першою й найнеобхіднішою слідчою (розшуковою) дією, яка провадиться

у процесі розслідування будь-якого злочину. Значимість огляду місця події як фундаменту основи розслідування порушень правил безпеки виконання робіт підкреслювалась у багатьох роботах, присвячених методичці розслідування порушень правил безпеки. Наприклад, І.О. Кучерков підкреслював, що невідкладність огляду місця події в кримінальних провадженнях про злочинні порушення будівельних правил зумовлена змогою втратити важливі докази через зникнення наслідків події, а також невідкладним вжиттям відповідних заходів заінтересованими особами. До того ж різного роду сліди можуть бути втрачені через недбалу охорону місця події або через метеорологічні умови. Звичайно, в порівняно короткий проміжок часу не можуть бути знищені всі сліди і слідчий у разі належної пильності може виявити сліди порушень, однак цей чинник може серйозно ускладнити проведення цієї слідчої (розшукової) дії й негативно вплинути на загальний перебіг розслідування провадження [1, с. 112].

Нагальна потреба безвідкладного проведення огляду місця події та його значення для розслідування порушення правил безпеки продиктовані специфікою паралельного розслідування порушень у порядку відомчого розслідування, що вносить певні корективи, на які варто звернути особливу увагу. Проведення огляду працівниками Держ-

жавної служби України з питань праці має як негативні, так і позитивні сторони. Допомога слідчому у проведенні огляду місця події фахівцями, безумовно, дає змогу більш детально відновити картину злочину, але проведення непроцесуального огляду самостійно працівниками Державної служби України з питань праці без участі слідчого може призвести до зміни обстановки, що ускладнить виявлення слідів, що виникли безпосередньо у процесі нещасного випадку, і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Звертаємо увагу на існування двох типових ситуацій, які складаються на підготовчій стадії проведення огляду в розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Перша пов'язана з проведенням огляду місця події одразу ж після повідомлення про нещасний випадок, що стався на виробництві, без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Друга ситуація виникає в разі проведення огляду місця події через деякий проміжок часу, вже після внесення відомостей до ЄРДР, оскільки попередньо він проводиться в порядку відомчого розслідування. Виокремлення зазначених ситуацій продиктовано специфікою паралельного розслідування двома органами державної влади, а також особливостями процесу початку кримінального провадження.

Ситуація, за якої огляд місця події здійснюється одразу ж після повідомлення про нещасний випадок, є більш сприятливою для збирання доказового матеріалу. Проте в організаційному плані вона обтяжена необхідністю вирішити питання про залучення спеціаліста до проведення цього огляду. Зазначене зумовлено такими обставинами, як: (а) відсутність у слідчого даних щодо сфери виконання робіт, їхніх особливостей і характеру; (б) відсутність у слідчого необхідних спеціальних знань; (в) відсутність достатнього часу на проведення підготовчих заходів для ефективної організації проведення огляду.

Гострота питання залучення спеціаліста до проведення огляду місця події продиктована потребою використання спеціальних знань із метою встановлення всіх обставин правопорушення, а також винних у ньому осіб. В.І. Алексєйчук зазначає, що під час огляду місця події спеціаліст може впливати на уявлення слідчого щодо визначення кола суб'єктів, які стосуються події злочину. Зокрема, звертати його увагу на специфічні сліди і ознаки об'єктів, їхні конструктивні особливості, інформація про які може виявитися важливою під час розслідування, матиме доказове чи оперативно-пошукове значення. Такими можуть бути явні сліди, ознаки об'єктів обстановки або неявні (невидимі, слабо видимі, приховані, знищені). Важливе значення для повного з'ясування обставин злочину має також встановлення спеціалістом відсутності певних змін обстановки, які повинні мати місце в такій ситуації, або виявлення таких ознак слідів, які вказують на їх штучність і свідчать про інсценування певних обставин [2, с. 570].

На роль спеціаліста у проведенні огляду місця події вказує В.О. Яремчук, наголошуючи, що тактика залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій залежить від того, є вони вербальними чи невербальними. Відповідно до ч. 3 ст. 237 КПК України з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. При цьому важливо, щоб між слідчим, спеціалістом та іншими учасниками слідчого огляду була налагоджена продуктивна співпраця. Специфіка залучення спеціаліста до огляду місця події залежить від виду злочину, характеру відображення на місці події його ознак. Якщо подія злочину має дійсне відображення, допомога спеціаліста полягає в моделюванні події, що відбулась, в аналізі окремих слідів. У разі неповного її відображення спеціаліст допомагає слідчому в аналізі окремих слідів, реконструкції події. Якщо подія злочину не знаходить

явного відображення, то в цьому разі спеціаліст бере участь в аналізі знищених слідів. Особливо важлива роль використання спеціаліста в ситуації, коли подія злочину має фальшиве відображення. Спеціаліст може допомогти виявити сліди, проаналізувати їх, зіставити різні сліди між собою, також він може роз'яснити слідчому довідкові дані [3, с. 777, 778].

Деякі вчені вважають, що робота слідчого в перебігу огляду місця події у справах про порушення правил безпеки виконання робіт в основному має фактофіксуючий характер, а не дослідницький, що пояснюється відсутністю в нього спеціальних знань про специфіку виробничого процесу, вказуючи, що слідчими допускається неграмотний (із точки зору використання спеціальної термінології) і дуже короткий (10–20 рядків) опис обстановки події, відсутність послідовності опису її деталей; у протоколах не відображаються факти участі в огляді фахівців і застосування науково-технічних засобів; використовуються неповні, нечіткі, неясні, некоректні формулювання, які згодом можуть викликати абсолютно неправильне уявлення про факти, що стає перешкодою для належного використання цього документа в процесі розслідування [4, с. 162].

Зазначена позиція вбачається дискусійною, вона вимагає доповнення відповідними аргументами. Погоджуємося з тим, що слідчий неповною мірою володіє спеціальними знаннями чи термінологією, яка використовується для детального опису обстановки місця події в разі порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Разом із тим вважаємо, що наголошення на другорядній ролі слідчого в процесі огляду є спірним, оскільки це суперечить закріпленому у законі його процесуальним функціям. На нашу думку, спеціаліст має тільки допомагати слідчому та скеровувати його увагу на обставини, що підлягають дослідженню. Пасивна позиція слідчого в процесі огляду місця події, що полягає в перекладанні ним усіх обов'язків із його проведення на спеціаліста, є негативною практикою, якої, звичайно ж, варто уникати.

Для адекватного й повного сприйняття слідчим місця події в разі надходження інформації про нещасний випадок необхідно негайно повідомляти про зазначений факт органи Державної служби України з питань праці з метою завчасного вирішення питання про суб'єктний склад учасників, які мають брати участь в огляді місця події. Крім того, видається слушною пропозиція щодо залучення до проведення огляду представників адміністрації підприємства, а також працівників, які керували механізмами, виконували роботи, що дасть змогу забезпечити повне і всебічне дослідження обставин нещасного випадку і слідів, а також з'ясувати спеціальні питання, пов'язані з виявленими несправностями і порушенням правил техніки безпеки [5, с. 23].

У разі надходження інформації про нещасний випадок у виді порушення правил безпеки, що характеризується наявністю негативних наслідків, а саме смерті чи заподіяння тілесних ушкоджень для встановлення тяжкості завданих травм і способу їх заподіяння, а також із метою надання необхідної допомоги потерпілим до огляду місця події треба залучати судово-медичних працівників.

На підготовчій стадії розслідування, окрім питання щодо учасників огляду місця події, варто вирішити питання про підготовку технічних засобів фіксації огляду місця події. Згідно з ч. 7 ст. 237 КПК України в процесі огляду слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. З огляду на те, що місцем порушення правил безпеки, як правило, є цех або будівельний майданчик, яким властиві великі території, де зосереджена значна

кількість різноманітного устаткування, механізмів, конструкцій, доцільно під час огляду здійснити відеозапис, що дасть змогу зберігати значний масив інформації [6].

Розглядаючи питання складання схем і планів, звернімо увагу на той факт, що в процесі огляду місця події будівельних майданчиків новобудов великоповерхових житлових будинків виникають труднощі із визначенням адреси місця події. Якщо ж огляд провадиться за межами населеного пункту (наприклад, якщо порушення сталось на так званих «копанках»), за відсутності змоги встановити конкретну адресу або використати як орієнтири перехрестя шосейних доріг чи інших стаціонарно розташованих на місцевості об'єктів, які могли б послужити за орієнтири, необхідно вирішити питання використання приладів GPS (Системи глобального супутникового позиціонування).

Малогабаритні електронні прилади дають змогу оперативно фіксувати географічні координати точки, в якій знаходиться особа, яка використовує цей прилад, забезпечити достатню точність цифрових даних. Якщо застосовується топографічна карта місцевості, з'являється змога отримати інформацію щодо об'єктів, недоступних прямому візуальному сприйняттю. За її допомогою є шанс встановити відстань до об'єктів, вибрати оптимальний маршрут переміщення по місцевості. На орієнтуєчій стадії огляду місця події на ділянках відкритої місцевості використання приладів GPS і топографічних карт місцевості може значною мірою компенсувати дефіцит інформації щодо обстановки на місці події, який зумовлений неможливістю одномоментного її сприйняття як деякого цілісного об'єкта дослідження [7, с. 116].

Варто наголосити, що, враховуючи необхідність безвідкладного проведення огляду місця події цього виду злочину, слідчий має використовувати різноманітні новітні технології, одним із напрямів застосування яких є використання безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА), що продикувано легкістю управління, швидкістю фіксації інформації, а також якістю того масиву інформації, який можна зібрати за їх допомогою, особливо якщо це стосується розслідування порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Наявність небезпечних факторів, а також значних територій у процесі огляду місця події нівелюється фактично безмежними можливостями безпечного використання БПЛА.

Проте в науковій літературі є напрями, які потрібно реалізовувати задля тактичного використання техніки в процесі розслідування злочинів. Підтримуємо позицію В.В. Білоуса, який зазначає, що в умовах глобального загострення терористичних загроз і перманентного зростання рівня традиційної для України злочинності, підвищення якості й ефективності діяльності з виявлення, розкриття, розслідування, судового розгляду злочинів і запобігання їм потребує невідкладного: 1) визначення місця безпілот-

них технологій у системі криміналістики; 2) визначення кола завдань криміналістики, наукових і прикладних функцій, які можуть бути виконані дистанційно за допомогою БПЛА; 3) визначення типів і видів БПЛА, які без жодних змін або за умови відповідної модернізації можуть сприяти виконанню як окремих завдань криміналістики, так і їх цілісних комплексів; 4) визначення або розроблення найбільш ефективних засобів нейтралізації (anti-drones) тих БПЛА, що можуть бути використані заради вчинення кримінальних правопорушень або протидії розслідуванню (illegal drones); 5) розроблення тактики використання БПЛА для запобігання злочинності, а також під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; 6) розроблення відповідного актуальним і перспективним викликом часу навчального курсу з криміналістичних основ використання безпілотних літальних апаратів, а також забезпечення належного оволодіння ним чинними й майбутніми працівниками органів кримінальної юстиції [8; 34, с. 75].

Окрім того, фактичне використання криміналістичної техніки хоча і має сформовані загальні положення задля використання у досудовому розслідуванні, має бути науково обґрунтоване. Рекомендації застосування таких засобів відрізняються залежно від фактичного злочину, що був учинений. Так, у розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, що відбулися шляхом порушення правил проведення вантажно-розвантажувальних робіт за допомогою машин і механізмів на відкритій місцевості, місце події (фактичне місце проведення робіт), наприклад, територія огляду може досягати кількох тисяч квадратних метрів, що фактично унеможливує проведення повноцінного огляду місця події.

Застосування БПЛА у цьому разі дає змогу окреслити межі місця події, розташування техніки, виявити негативні обставини, що свідчать про існування порушення правил безпеки, прикриваючи інший злочин, приміром, розкрадання корупційного характеру, адже зіставлення фактично виконаних робіт із задекларованими об'ємами вивезеного ґрунту, що були зазначені в подорожньому листі, можливе лише під час проведення огляду всієї території виконаних робіт. Звичайно, що зазначена інформація не може використовуватися обмежено слідчим без застосування спеціальних знань, залучення спеціаліста, а також експерта [9, с. 290].

Таким чином, на підготовчому етапі розслідування перед слідчим стоять різнопланові завдання залежно від ситуації й використання новітніх технологій, що дасть змогу більш якісно та повно зібрати інформацію в процесі проведення огляду місця події та надалі сприятиме ефективному розкриттю злочинних порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучерков І.А. Расследование преступных нарушений правил безопасности при проведении строительных работ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2003. 230 с.
2. Алексейчук В.І. Використання спеціальних знань під час огляду місця події при розслідуванні вбивств. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук. праць / ХНДІ судових експертиз ім. М.С. Бокаріуса, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2010. Вип. 10. С. 79–86.
3. Яремчук В.О. Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 249 с.
4. Бутырин А.Ю. Судебная строительно-техническая экспертиза в расследовании несчастных случаев и аварий. Москва : ГУ РФЦСЭ, 2003. 321 с.
5. Браинин М.С. Расследования преступных нарушений правил техники безопасности в сельском хозяйстве; ВНИИ криминалистики Прокуратуры СССР. Москва : Госюриздат, 1961. 135 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р., № 4654-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.
7. Герасименко О.Ю. Забезпечення можливості фіксації цифрових даних при проведенні огляду місця події. *Криміналістика XXI століття* : матеріали наук.-практ. конференції, м. Харків, 25–26 листопада 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 114–116.
8. Білоус В.В. Безпілотні літальні апарати: інтегрованість у життєдіяльність суспільства й держави та використання в криміналістичній практиці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. Вип. 4, т. 2. С. 72–77.
9. Спасенко К.О. Застосування аерофотозйомки при огляді місця події при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 290–292.